

5. Михуринская Е.А. Теоретические подходы к исследованию проблем урбанизации территорий / Е.А. Михуринская, Р.А. Мартиросова // Экономический форум. – 2011. – №2 [Электрон. ресурс]. – Доступ до ресурсу: <http://www.nbu.gov.ua/>

tal/Soc_Gum/Ekfor/2011_2/22.pdf 6. Заставецький Т.Б. Система міських поселень агропромислового регіону в умовах трансформації суспільства: монографія / Т. Заставецький. – Тернопіль: ВВ ТНПУ, 2005.

В.П. ЯЦЮТА,
к.е.н., доцент, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана,
А.В. ЯЦЮТА,
к.е.н., заступник голови правління, ПАТ «ВіЕйБі Банк»

Розвиток форм власності та удосконалення фінансових відносин на рівні місцевого господарства

У статті проведено дослідження відповідності існуючих форм власності з порядком формування та використання фондів грошових коштів на рівні місцевого самоврядування і показана можливість їх удосконалення.

Ключові слова: вартість, грошові кошти, власність, фінансові відносини.

В статье проводится исследование соответствия действующих форм собственности и порядка формирования и использования фондов денежных средств на уровне местного самоуправления и показана возможность их усовершенствования.

Ключевые слова: стоимость, денежные средства, собственность, финансовые отношения.

Results of the research of existent forms' of ownership compliance with the order of forming and usage of financial funds at the self-government level are adduced in the article the possibility of their perfection being also shown.

Keywords: cost, money facilities, propert, financial relations.

Постановка проблеми. Більш як двадцять років тому Україна перейшла від адміністративно-командного управління народним господарством до ринкових методів господарювання, що обумовило розвиток різних форм власності і зміну соціально-економічної формації країни. Як відомо, структура власності на засоби виробництва, обумовлює характер економічних відносин в державі. Тому зрозуміло, що зміна структури власності в суспільстві вимагає відповідних змін в формуванні економічних відносин на загальнодержавному та місцевому рівні, при цьому структура власності в регіонах обумовлює особливості цих змін на місцевому рівні.

Прийняття принципово нових рішень в механізмі формування економічних відносин держави вимагає першочергового удосконалення фінансових відносин, бо розвиток ринкової економіки неможливий без суттєвих змін формування і використання фондів грошових коштів, які створюються на загальнодержавному та місцевому рівні. Але серед вітчиз-

няних і зарубіжних вчених та практиків це питання вивчене недостатньо глибоко, тому слід провести аналіз діючої системи формування фондів грошових коштів та визначити напрями подальшого удосконалення фінансових відносин у відповідності до змін форм власності.

Як показує практика, розвиток форм власності на рівні місцевого господарства дійсно вимагає удосконалення фінансових відносин, і насамперед це стосується відносин, які виникають між місцевими органами самоуправління, територіальною громадою та підприємствами різних форм власності, що функціонують на місцевому рівні, бо це впливає на підвищення ефективності їх діяльності, дає можливість побачити фінансові проблеми, які виникають перед ними, покращує координацію дій між різними підрозділами місцевого самоуправління, збільшує можливості в забезпеченні підприємств необхідними фінансовими ресурсами, сприяє більш раціональному їх розподілу, покращує контроль за їх діяльністю, стимулює персонал управління до розробки та реалізації таких заходів, які б сприяли підвищенню капіталізації та прибутковості підприємств місцевого господарства.

У загальнодержавній програмі реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки вказується, що ситуація в житлово-комунальному господарстві продовжує ускладнюватися, відсутні позитивні зміни у становленні ринкових засад господарювання, розвитку конкуренції та залученні приватних інвестицій у підприємства галузі.

Інтегрування України в європейські структури зобов'язує її провести відповідні реформи, особливо це стосується сфери економіки та фінансів.

Сучасний етап соціально-економічного розвитку країни потребує поглибленого розуміння розвитку форм власності не тільки на державному, а й на місцевому рівні управління. Відповідність порядку формування та використання фондів грошових коштів формам власності на рівні місцевого господарства сприяє підвищенню якості надання житлово-комунальних послуг, які залежать як від обсягу реальних доходів місцевих бюджетів, так і від того, настільки ефективно місцеві

органи самоврядування зможуть залучити та використати кошти населення та підприємств інших форм власності.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Більшість вчених та економістів – А.Є. Буряченко, Н.А. Гапонюк, В.В. Зайчикова, А.Г. Кабанець, О.П. Кириленко, В.І. Кравченко, І.О. Луніна, О.А. Музика, Ц.Г. Огонь, Х. Циммерманн, – досліджуючи проблеми місцевих фінансів, розглядають проблеми формування та використання місцевих бюджетів, фінансів підприємств комунального господарства, лишаючи поза увагою фінансові проблеми, які виникають у місцевих органів самоврядування з підприємствами інших форм власності, які функціонують на рівні місцевого господарства. Нині відсутні спеціальні роботи, присвячені комплексному дослідженню фінансових відносин підприємств різних форм власності, які функціонують на місцевому рівні. В Законі України «Про загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки», прийнятому 11 червня 2009 року, вказується, що впродовж останнього десятиліття проблеми, пов'язані з функціонуванням житлово-комунального комплексу, перебувають у фокусі пильної політичної уваги, проте серйозних позитивних зрушень у цій сфері досі не відбулося.

Недосконалість системи управління підприємствами житлово-комунального господарства, а також системи регулювання природних монополій призвела до того, що підприємства галузі неспроможні ефективно працювати в ринкових умовах і надавати споживачам послуги належної якості.

Нестача власних і бюджетних фінансових ресурсів, їх неефективне розміщення, відсутність дієвого механізму залучення позабюджетних коштів не сприяють вирішенню завдань технічного переоснащення житлово-комунальних підприємств та розвитку комунальної інфраструктури. Не налагоджена ефективна співпраця з приватними інвесторами, міжнародними фінансовими установами та донорськими організаціями, не створений сприятливий інвестиційний клімат.

Тому створення належних умов для забезпечення надійного і ефективного функціонування фінансових відносин на рівні місцевого господарства вимагає їх дослідження і створення надійного механізму управління цими відносинами.

Метою статті є аналіз діючої системи формування та використання фондів грошових коштів місцевих органів самоуправління та визначення основних напрямів подальшого їх удосконалення і приведення фінансових відносин у відповідність до змін форм власності.

Виклад основного матеріалу. Нині місцеве господарство в регіонах країни представлене підприємствами різних форм власності та напрямками їх діяльності. Форми власності та господарська діяльність підприємств місцевого господарства обумовлюють специфіку фінансових відносин і особливості їх прояву на місцевому рівні.

В основі формування цих фінансових відносин лежить Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», який передбачає особливості формування відносин органів місце-

вого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають та не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад. Так, у ст. 17 цього закону вказується, що відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на засадах їх підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності органам місцевого самоврядування, а відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, ст. 18 будуються на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності у межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом.

Тому аналіз фінансових відносин слід проводити в розрізі кожної форми власності та напрямі діяльності, яка представлена на місцевому рівні. Але особливу увагу слід звернути на фінансові відносини, які сформувалися в водозабезпеченні та водовідведенні, бо вони посідають особливе місце в системі людських цінностей.

Дослідження системи фінансових відносин підприємств комунальної форми власності слід розпочати насамперед з їх взаємовідносин із бюджетом. Важливо зазначити, що за останні двадцять років фінансові відносини підприємств комунальної форми власності з бюджетом майже не змінилися, тому що механізм управління, розподілу і використання фінансовими ресурсами у регіонах, що розробляється центральною та місцевими органами самоврядування, принципово не змінився. Ця система фінансових відносин за часів адміністративно-командних методів управління носила і нині носить односторонній характер, бо з місцевих бюджетів та державного бюджету на фінансування комунального господарства виділяються грошові кошти, а податки ці підприємства практично не сплачують. З іншого боку, підприємства комунального господарства при певних умовах могли б бути потенційними платниками податків до державного або місцевих бюджетів.

Слід підкреслити, що нині в цьому блоці фінансових відносин відбулися певні зміни, це пов'язано з тим, що звужуються межі фінансових відносин підприємств комунального господарства з державою, бо практично припинилося пряме фінансування з державного бюджету і значно розширюються межі фінансових відносин цих підприємств з місцевими органами самоуправління, бо обсяги фінансування з місцевих бюджетів значно зросли. Проте це не принесло очікуваних результатів у плані більш ефективного використання фінансових ресурсів та направлення їх на відновлення зношених основних засобів, придбання нової техніки, заміни зношених мереж. Це певною мірою пов'язано з тим, що в комунальних підприємствах відсутня мотивація заохочення працівників в економії бюджетних коштів, скоріше навпаки, чим більше бюджетних коштів використано в поточному році, тим більше сподівань на те, що в наступні періоди коштів буде виділено більше. Крім того, цим підприємствам бай-

дуже, з якого бюджету отримувати кошти для фінансування своєї виробничої діяльності. Варто зазначити, що в житлових та санітарно-технічних підприємствах комунальної форми власності бюджетних та власних коштів для нормальної виробничої діяльності недостатньо, що безумовно негативно впливає на формування фінансових відносин.

Так, наприклад, у місті Турка Львівської області в 2011–2012 роках на ремонт водогону, який декілька років не працює і майже повністю вийшов з ладу, виділялося 1,2 млн. грн. при потребі 20 млн. грн. Систематичне недофінансування з місцевого бюджету призвело до виникнення конфлікту між населенням та місцевими органами самоуправління. Для того щоб заспокоїти територіальну громаду, мерія міста заявила про те, що вона звертається до обласної державної адміністрації та Кабінету Міністрів України з проханням надання фінансової допомоги. Але це викликає негативне ставлення мешканців не тільки до місцевих органів самоуправління, а й до уряду країни, бо надати суттєву фінансову допомогу не обласна державна адміністрація ні Кабінет Міністрів України не в змозі, бо аналогічна ситуація склалася в усіх містах України; Львові, Новомиргороді Кіровоградської області, Євпаторії Кримської Автономної Республіки, Ровеньках Луганської області та в багатьох інших містах країни.

Технічний стан мереж і споруд, які експлуатуються підприємствами житлово-комунального господарства країни, дійшов критичної межі, бо в аварійному стані перебуває 30% водопровідних та 27% каналізаційних мереж, майже 14 тис. кілометрів теплових мереж. Повністю амортизовані основні фонди і обладнання теплоенергетики, водопостачання, водовідведення, міського електротранспорту, систем сміттєпереробки в 1,5–2 рази більші, ніж у будь-якій іншій галузі. При цьому варто зазначити, що рівень капітальних видатків місцевих бюджетів на фінансування місцевого господарства знаходиться на дуже низькому рівні. Так, у 2002–2010 роках рівень капітальних видатків місцевих бюджетів (як частка ВВП) змінювався від 1,23% у 2002 році до 3,09% у 2007-му, в тому числі капітальні трансферти з державного бюджету становили від 0,04% у 2009 році до 0,72% у 2007 році [4].

Крім того, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 07.02. 2007 №175 «Про порядок розподілу коштів державного бюджету, спрямованих на забезпечення розвитку житлового фонду соціального призначення» передбачається, що виділені незначні кошти розподіляти прямо пропорційно потребам регіонів. На наш погляд, незначна сума виділених грошових коштів на відновлення місцевого господарства та їхнє розпорощення не дає позитивних результатів. Тому ми пропонуємо: по-перше, окремо виділити трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансування робіт по відновленню водозабезпечення та водовідведення в регіонах країни, що сприятиме розвитку місцевого господарства; по-друге, значно збільшити їхній обсяги; по-третє, виділяти їх не всім областям та містам України, а по одній області на заході, сході, півдні та півночі країни. Це дозволить зробити

більш об'ємними джерела фінансування розвитку місцевого господарства в регіонах, значно скоротити час на проведення відновлювальних робіт, підвищити якість їхнього виконання, що сприятиме ефективному використанню фінансових ресурсів і дозволить за 12–15 років відновити систему водозабезпечення та водовідведення країни.

Децо по-іншому формувалася система фінансових відносин місцевих бюджетів з підприємствами приватної та колективної форми власності.

Законом України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004–2010 роки» передбачалося поглиблення демонополізації житлово-комунального господарства, створення конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг. У відповідності з цим законом були розроблені та затверджені регіональні та місцеві програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства, які передбачали, що експлуатація об'єктів комунальної теплоенергетики, централізованого водопостачання та водовідводу може здійснюватися підприємствами різних форм власності на основі контрактів на управління, договорів оренди, концесії. По суті, цей закон закладав підвалини формування ринку житлових послуг. Але структурні зміни в діяльності та управлінні природними монополіями в житлово-комунальному господарстві країни, своєю чергою, вимагали вирішення проблем фінансового забезпечення діяльності цих господарських формувань. Причому вирішення цих проблем покладалося в основному на місцеві органи самоуправління, які, не маючи значних фінансових ресурсів, виступили організаторами залучення коштів інвесторів до виконання регіональних та місцевих програм реформування та розвитку житлово-комунального господарства, що не завжди приносило позитивні результати.

Так, наприклад, органи місцевого самоуправління міста Трускавця розробили проект з реконструкції міського водогону, що давало можливість цілодобово забезпечувати місто водою. Проектом передбачалося будівництво третьої станції підйому води вартістю 8 млн. грн. та прокладання декількох кілометрів водогону вартістю 12 млн. грн. При цьому роботи повинні були вестися паралельно. Органи місцевого самоврядування міста Трускавця залучили приватних інвесторів, і за їхній рахунок було збудовано третю станцію підйому води вартістю 8 млн. грн., але це не покращило забезпечення міста водою, тому що місцеві органи самоуправління не зуміли знайти інвесторів для будівництва водогону вартістю 12 млн. грн. Це створило напругу у взаємовідносинах між інвесторами і органами місцевого самоуправління, тому що вкладені 8 млн. грн., по суті, виявилися замороженими і не задовольнили потреби інвесторів.

У місті Самборі вийшла з ладу система водовідведення, що вимагає її нового будівництва, вартість проведення цих робіт – 25 млн. грн., при цьому місцеві органи самоуправління знайшли іноземного інвестора, який вимагає після проведення

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

робіт встановити занадто високі тарифи за користування системою водовідведення. Розуміючи, що високі тарифи на послугу водовідведення викличуть напругу у взаємовідносинах між населенням і місцевими органами самоуправління, останні не погоджуються з умовами інвестора. Тому роботи по відновленню водовідведення невідомо коли будуть проводитися. Тобто і в першому і в другому випадку місцеві органи самоуправління потрапили в глухий кут, звідки складно знайти вихід, бо коштів місцевих бюджетів та підприємств водозабезпечення та водовідведення недостатньо для відновлення цих систем і умови інвесторів неприйнятні.

На наш погляд, вихід з цієї складної ситуації все ж таки є. Вихідними позиціями при вирішенні цієї проблеми має бути те, що, по-перше, вирішення проблем водозабезпечення і водовідведення є життєво необхідним елементом забезпечення нормального санітарно-епідеміологічного стану міста; по-друге, в більшості міст власником систем водозабезпечення та водовідведення є територіальна громада, яка складається з мешканців міста, тобто кожен громадянин міста є співвласником майна територіальної громади і тому повинен брати участь в підтриманні її робочого стану; по-третє, основними користувачами послугами системи водозабезпечення та водовідведення також є мешканці міста, оскільки вода подається і відводиться з їхнього житла, яке в більшості за формою власності належить індивідуально кожному мешканцю міста.

Варто зазначити, що у приватних та кооперативних будинках будівництво систем водозабезпечення та водовідведення здійснюється за рахунок власників цього житла. При цьому власники приватизованого житла в містах ці робити намагаються проводити тільки за рахунок коштів місцевих бюджетів. Тобто виникає певна соціальна несправедливість, оскільки мешканці приватних та кооперативних будинків здійснюють витрати на будівництво та експлуатацію системи водозабезпечення та водовідведення за рахунок власних коштів, а мешканці приватизованих квартир у місті ці потреби намагаються задовольняти за рахунок бюджетних коштів. Тому логічно, що будівництво, відновлення й утримання систем водозабезпечення та водовідведення в містах має здійснюватися не тільки за рахунок коштів бюджету міста, а й за рахунок власних коштів його громадян. Для того щоб переконатися в можливості відновлення систем водопостачання та водовідведення в містах України за рахунок їхніх мешканців, зробимо приблизні розрахунки на прикладі міста Самбора Львівської області. Так, чисельність мешканців міста Самбора становить 35 тис. громадян, а для відновлення системи водовідведення необхідно 25 млн. грн., тож кожен мешканець міста мав би внести для відновлення системи водовідведення 714 грн. На перший погляд це дуже велика сума, але давайте порівняємо ці затрати на будівництво водовідведення в приватному будинку, де відсутня система централізованого водовідведення.

Для будівництва індивідуальної системи водовідведення, власником якої стане мешканець будівлі, щонайменше пот-

рібно два залізобетонних кільця вартістю по 650 грн. кожне, кришка для кільця – 400 грн., горловина кришки кільця – 200 грн., кришка горловини – 380 грн., труб – на 150 грн., і всього це становитиме 1780–2430 грн. Але тут підраховані тільки витратні матеріали, а ще необхідно врахувати затрати на копання ями та монтаж усієї системи, які становитимуть приблизно таку ж саму суму. Тобто вартість усіх робіт з водовідведення в індивідуальному будинку становитиме близько 5 тис. грн. Тому зрозуміло, що 714 грн. на кожного мешканця для відновлення централізованої системи водовідведення не така вже й велика сума, і такі внески можуть проводитися раз у 45–60 років, що відповідає терміну експлуатації та відновлення системи водозабезпечення та водовідведення.

Кошти з мешканців приватизованих квартир мають стягуватися за рішенням відповідної ради як разовий збір на відновлення системи водозабезпечення та водовідведення. Суму внесків на відновлення водозабезпечення та водовідведення можна розбити на три–чотири періоди, крім того, в місцевому бюджеті можна створити резерв грошових коштів для надання безпроцентної позички тим мешканцям міста, які відносяться до категорії малозабезпечених громадян.

Як відомо, в містах користувачами системи водозабезпечення та водовідведення є також бюджетні установи, підприємства та підприємці, які також повинні своїми коштами брати участь у відновленні цих систем. Суму коштів, які повинні внести організації, підприємства і підприємці на відновлення систем водозабезпечення та водовідведення, визначають місцеві органи самоуправління для кожного споживача індивідуально виходячи з обсягів споживання води. Тому кожен мешканець повинен буде внести на відновлення системи водовідведення міста значно менше, ніж 714 грн.

Крім того, такий підхід ліквідує соціальну несправедливість, яка на сьогодні склалася між мешканцями кооперативного, приватного та приватизованого житла.

Висновки

Приведення механізму формування та використання коштів на відновлення систем водопостачання та водовідведення на місцевому рівні у відповідність до розвитку форм власності вимагає:

- окремо виділити трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансування робіт по відновленню водозабезпечення та водовідведення в регіонах країни, що сприятиме розвитку місцевого господарства;

- значно збільшити обсяги трансфертів на розвиток комунального господарства і виділяти їх не всім областям та містам України, а по одній області на заході, сході, півдні та півночі країни, що сприятиме концентрації та ефективному використанню фінансових ресурсів і дозволить за 12–15 років відновити систему водозабезпечення та водовідведення країни;

- кожен громадянин міста є співвласником систем водозабезпечення та водовідведення, бо вони належать терито-

ріальній громаді. Тому всі мешканці власними коштами повинні брати участь у відновленні систем водозабезпечення та водовідведення міста.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.97.

2. Закон України «Про загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки» від 11.06.2009.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок розподілу коштів державного бюджету, спрямованих на забезпечення розвитку житлового фонду соціального призначення» від 07.02.2007 №175.

4. Демків О.І. Вплив фінансової кризи на бюджети органів місцевого самоврядування / О.І. Демків // Фінанси України. – 2011. – №8. – С. 76–89.

5. Луніна І.О. Капітальні трансферти місцевим бюджетам: підходи до створення ефективної системи управління / І.О. Луніна // Фінанси України. – 2011. – №2. – С. 24–34.